

Тимошенко Р. І., д.військ.н., с.н.с.;
Федянович Д. Л., к.військ.н., с.н.с.;
Шпура М. І., к.військ.н., с.н.с.;
Андріянова Н. М.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Аналіз практики проведення операцій НАТО з підтримання миру і безпеки

Резюме. У статті розглянуто воєнно-політичні аспекти участі НАТО в міжнародних операціях (місіях) за межами альянсу. Визначено хронологію участі НАТО в операціях (місіях) та представлено практичний аспект участі, включаючи завершені місії та місії, які нині проводяться.

Ключові слова: операції з підтримання миру і безпеки, воєнна політика, безпека, збройні сили, ООН, НАТО, ЄС.

Постановка проблеми. Останнє десятиріччя минулого століття та початок нинішнього характеризуються домінуванням нових загроз безпеки людства: воєнно-політичні конфлікти, гібридні війни, тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, поширення наркотиків, нестабільність окремих держав через існування кризи державної влади тощо.

Одним з інструментів для врегулювання конфліктів є застосування військової сили у формі операцій з підтримання миру і безпеки (далі – ОПМБ), які перебувають на стадії активного розвитку і є порівняно новим явищем у світовому суспільстві. ОПМБ залишаються дієвим політичним інструментом врегулювання воєнно-політичних конфліктів, який забезпечує вирішення комплексу завдань, які не можуть бути вирішені жодною державою окремо.

Метою ОПМБ є припинення воєнних конфліктів; запобігання їхній ескаляції; створення умов, які сприяють політичному розв'язанню суперечностей і виключенню можливості рецидиву конфлікту; забезпечення правопорядку в зоні конфлікту; проведення гуманітарних операцій; відновлення порушених конфліктом соціальних і політичних систем. Участь в ОПМБ стає складовою воєнної політики держав та міжнародних організацій і впливає на формування їх воєнних доктрин та реформування збройних сил, які відповідатимуть сучасним вимогам та будуть здатні забезпечувати реалізацію національних інтересів у воєнній сфері.

Саме процес трансформації збройних сил є причиною необхідності проведення

аналізу, систематизування та вивчення досвіду проведення НАТО ОПМБ в умовах появи нових викликів і загроз, які виникають далеко за межами зони відповідальності альянсу.

Інформаційною базою для написання статті є матеріали Міністерства оборони України, документація НАТО з питань міжнародної миротворчої діяльності; інформація про участь збройних сил країн-членів НАТО та країн-партнерів в ОПМБ; праці вітчизняних і зарубіжних вчених тощо.

Мета статті. Аналіз та систематизування порядку формування концепції миротворчої діяльності НАТО та досвіду проведення ОПМБ за участі альянсу в умовах переорієнтації НАТО з колективної оборони на колективну безпеку.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки покладено на Раду Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН), яка, по суті, є вирішальною у зміцненні безпеки та стабільності в будь-якому регіоні світу. РБ ООН приймає рішення про припинення вогню, направлення груп та місій до зони збройного конфлікту або проведення операцій з підтримання миру силами військових контингентів країн під егідою ООН.

У складі ООН немає військових підрозділів. Це змушує її звертатись у певних випадках до деяких країн або міжнародних організацій, зокрема Європейського союзу (ЄС), Африканського союзу (АС), Організації Північноатлантичного договору (НАТО), або до окремих країн чи коаліцій країн, які висловлюють бажання виконувати певні функції з підтримання миру або з примусу до

миру, які спроможні втілити рішення Ради Безпеки.

Альянс є довготривалим міждержавним об'єднанням, утвореним на базі спільних ідеологічних цінностей. Спільною метою членів альянсу є не стільки захист їхніх територій і суверенітету, скільки захист певного типу політичного режиму, спільних принципів побудови суспільства, способу життя, світоглядних орієнтацій.

З кожним роком спостерігається стійка тенденція посилення ролі НАТО у врегулюванні військово-політичних конфліктів. Інтерес до врегулювання конфліктів пов'язаний з тим, що після закінчення “холодної війни” і розпаду СРСР відпала необхідність у стримуванні радянської військової загрози. Функції врегулювання конфліктів сприяли “збереженню блоку, його оновленню і забезпеченню стабільності військово-політичних зв'язків між європейськими державами” [1, с.41].

У 1990 році НАТО вперше у своїй історії на саміті глав держав і урядів країн альянсу оприлюднило Лондонську декларацію про трансформацію Північноатлантичного альянсу, а в листопаді 1991 року опубліковано Римську декларацію, в якій викладалася нова Стратегічна концепція альянсу в якій було наголошено, що безпека країн-членів НАТО залишалась головним завданням альянсу, але в новій концепції вона об'єднувалась зі специфічним зобов'язанням працювати над вдосконаленням і розширенням загальноєвропейської безпеки [2].

Нова Стратегічна концепція альянсу проголосила про “гнучкість” функцій і включила регіональні конфлікти у список “викликів і ризиків”, які замінили колишню “загрозу зі сходу” [3, с. 122].

Доктринальне оформлення готовності альянсу до участі у миротворчих операціях за мандатами інших організацій мало місце:

у червні 1992 року на засіданні в Осло Рада НАТО вперше офіційно заявила про готовність Альянсу взяти участь в ОПМБ на підставі мандату ОБСЄ [4, с. 312-320];

у грудні 1992 року на засіданні в Брюсселі Рада НАТО підтвердила готовність альянсу взяти участь в ОПМБ ООН у випадку звернення Генерального секретаря ООН [4, с. 320-328].

Безпосереднє розроблення доктрини миротворчих операцій НАТО пов'язано у часі з розвитком кризи у колишній Югославії

(1992 – 1994 рр.) і зверненнями ОБСЄ і ООН. Штабом НАТО розроблено і прийнято:

Директиву МС 327 “Військове планування НАТО для операцій з підтримання миру” [5];

комплексний документ “Доктрина НАТО для операцій з підтримання миру” [6].

У квітні 1999 р. на Вашингтонському саміті держави-члени НАТО ухвалили нову Стратегічну концепцію, в якій визначили ризики в галузі безпеки як “багатовекторні та важкопередбачувані” [7]. Мета НАТО залишається незмінною – захищати свободу й безпеку всіх членів Альянсу, але підхід до безпеки у XXI столітті принципово відрізняється від минулого, а саме, загрози країни визначаються такими, що можуть виникати далеко за її межами, і на основі цього прийнято рішення щодо запобігання конфліктам і врегулювання криз за межами зони відповідальності Альянсу. Тобто з 1999 року блок НАТО перейшов на новий етап – з колективної оборони на колективну безпеку.

Реалізація цієї стратегії була продемонстрована в діях НАТО поза межами своєї договірної зони в операціях на території Югославії, а також у Персидській Затоці, в Сомалі, на Гаїті, в Лівії і Афганістані.

Стамбульський саміт НАТО 2004 року [8] дав відповідь на питання – яким чином Альянс забезпечуватиме стабільність своїми активними діями, а саме:

розбудова відносин у сфері безпеки з всезростаючим числом країн партнерів: від Балкан через Кавказ до Центральної Азії, через Середземне море до країн арабського світу;

проведення військових та інших операцій (за необхідності) від патрулювання акваторії Середземного моря до миротворчих операцій на Балканах в Іраку та Афганістані.

Сформована концепція миротворчої діяльності НАТО дала змогу отримати вагомий результат діяльності НАТО – успішні операції з підтримання та встановлення миру не лише в Європі, а і в країнах Азії та Африки, що свідчить про значне розширення географічних рамок проведення місії за межами зони відповідальності Альянсом. Завершені операції НАТО з підтримання миру і безпеки та операції, що тривають наведено в табл. 1.

Таблиця 1.

Участь НАТО в операціях з підтримання миру і безпеки

Період проведення	Назва місії (операції), місце проведення	Мета, зміст операції
Завершені операції		
грудень 1996 р. - грудень 2004 р.	Миротворча операція стабілізаційних сил НАТО SFOR (<i>Stabilisation Force</i>) в Боснії і Герцеговині (далі - БіГ)	Основна мета – утворення безпечних умов для цивільного та політичного відновлення БіГ. Зокрема, контингент СФОР відповідав за стримування та попередження нових бойових дій, утворення сприятливих умов для подальшого розвитку мирного процесу, а також надання підтримки цивільним організаціям, які беруть участь у цьому процесі, вибірково та з урахуванням наявних сил і засобів [9]
23 березня – 10 червня 1999 р.	Повітряна операція ОБПС НАТО на Балканах, в Сербії	Проведена з метою схилити керівництво Сербії і Чорногорії, зокрема колишнього президента Сербії і Чорногорії С. Мілошевича до відмови від політики насильства щодо албанського населення сербського краю Косово [11, с. 9]
26 серпня 2001 р. – 31 березня 2003 р.	У Македонії здійснювалися миротворчі операції НАТО “Суттєві жнива” (<i>“Essential Harvest”</i>), “Янтарний лис” (<i>“Amber Fox”</i>) та “Союзна гармонія” (<i>“Allied Harmony”</i>)	Північноатлантична рада засудила напади албанських бойовиків і ухвалила заходи на підтримку дій уряду; висунула вимоги здійснити конституційні реформи з метою посилення участі етнічних албанців у суспільстві й політиці [10, с. 18-19]
26 лютого – 3 травня 2003 р.	У Туреччині проведено операцію “Стримуюча демонстрація” (<i>“Display Deterrence”</i>)	Через ситуацію, що склалася довкола Іраку, та активізацію курдських сепаратистів на території Туреччини. Керівництво Туреччини звернулось до НАТО з проханням надати країні військову допомогу у зв'язку із загрозою агресії з боку Іраку й застосування останнім зброї масового ураження [10, с. 21]
2 серпня - 29 вересня 2004 р.	Північноатлантичний Альянс брав активну участь у забезпеченні безпеки під час проведення Олімпійських ігор у Греції	Були задіяні: літаки ДРЛВ E3-A “АВАКС” в режимі постійного чергування у повітрі; батальйон радіаційного, хімічного та біологічного захисту; підрозділи берегової охорони та катери, які беруть участь в антитерористичній операції НАТО у Середземному морі “Активні зусилля”; поліцейські підрозділи та підрозділи спецслужб європейських країн-членів НАТО [11, с. 21]
жовтень 2005 р. - лютий 2006 р.	Гуманітарна місія НАТО в Пакистані	З метою подолання наслідків землетрусу в штаті Кашмір. задіяні військово-транспортні літаки C-17 та C-130 [10, с. 20-21]
У часи “арабської весни” з 19 березня 2011 р. по 31 жовтня 2011 р., тривалістю 222 дні	У Лівії проведено операцію: I етап з 19 по 31 березня 2011 р. операція “Початок шляху”. II етап з 31 березня по 31 жовтня 2011 р. операція “Об’єднаний захисник”.	З метою вжити “усіх необхідних заходів” для захисту цивільного населення Лівії та запровадити зону, заборонену для польотів [11, с. 12]
Операції, що тривають		
з 11 червня 1999 р.	У сербському краї Косово розпочалася миротворча операція НАТО “Спільний вартовий” (<i>“Joint Guardian”</i>)	До Косово був уведений військовий контингент НАТО KFOR загальною чисельністю 46 тис. військовослужбовців з метою умиротворення протилежних сторін (албанських бойовиків Армії визволення Косово та сербських Сил безпеки), припинення збройного протистояння і створення умов для початку гуманітарної операції [10, с. 16].
з жовтня 2001 р.	Антитерористична операція НАТО “Активні зусилля” (<i>“Active Endeavour”</i>) здійснюється в акваторії Середземного моря в територіальних водах країн Середземноморського регіону	Метою операції є посилення контролю за акваторією Середземного моря шляхом ескорту торговельних і пасажирських суден, а також перевірки та затримання підозрілих суден з метою попередження нелегального трафіку зброї, наркотиків, людей міжнародними терористичними та кримінальними угрупованнями [11, с. 13]
з серпня 2003 р.	Операція з підтримання безпеки	Надання можливості перехідному уряду і Місії

ВОЄННА БЕЗПЕКА ТА ВОЄННА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Період проведення	Назва місії (операції), місце проведення	Мета, зміст операції
	в Афганістані силами контингенту ISAF (<i>International Security Assistance Force, ISAF</i>) – згідно резолюції Ради Безпеки ООН № № 1386, 1413, 1444, 1510	ООН з допомоги Афганістану діяти в столиці м. Кабул в умовах безпеки [11, с. 13-14]
3 30 липня 2004 р.	Навчальна місія НАТО в Іраку	Місія була визначена як навчальна і знаходиться під політичним контролем Північноатлантичної ради, яка тісно співпрацює з владою Іраку. Безпеку і захист самої місії забезпечують частково багатонаціональні сили, а частково НАТО [10, с. 14]
3 вересня 2005 р.	Гуманітарна місія НАТО в Судані (<i>African Union Mission in Sudan, AMIS</i>)	З проханням залучити ресурси Альянсу до подолання гуманітарної катастрофи та припинення насильства в суданській провінції Дарфур [10, с. 13]
3 2003 р.	У м. Скоп'є, Македонія було розгорнуто орган управління (штаб-квартири) НАТО	НАТО є важливим у координації зусиль щодо відновлення зруйнованої інфраструктури; координує діяльність політичного і військового керівництва Македонії щодо підготовки країни до вступу в НАТО [10, с. 17]
3 грудня 2004 р.	У Боснії та Герцеговині було розгорнуто орган управління (штаб-квартири) НАТО	Передувало прагнення Альянсу і надалі надавати БіГ допомогу на шляху її становлення, зокрема в рамках створення цивільних органів влади та військового управління, проведення оборонної реформи і підготовки до участі в програмі НАТО "Партнерство заради миру". Штаб також виконує допоміжні завдання, зокрема з питань боротьби з тероризмом, допомоги Міжнародному трибуналу з пошуку та затриманню осіб, що звинувачуються у скоєні злочинів проти мирного населення, обміну розвідувальною інформацією з Євросоюзом тощо [10, с. 16-17]
3 17 вересня 2009р.	Операція НАТО "Океанський Щит"	Грунтується на попередніх операціях НАТО з боротьби проти піратства ("Елайд провайдер" та "Елайд протектор") [11, с. 14]

Усі операції (за винятком повітряної операції у колишній Югославії у 1999 р.) проводились з метою забезпечення миру і стабілізації ситуації у країні, широку підтримку таких операцій надали країни-партнери Альянсу, учасники програми "Партнерство заради миру".

Аналіз концепції миротворчої діяльності НАТО та ОПМБ альянсу в кризонезбезпечних регіонах дає змогу дійти наступних висновків:

НАТО на сьогодні є організацією зі сформованою концепцією миротворчої діяльності та вельми активною у плані операцій у конфліктних регіонах. Ця активність виявляється також у регіонах за межами "зони відповідальності" НАТО, наприклад, Північна Африка і Близький Схід (Пакистан, Афганістан, Іран, Ірак, Лівії, Судан, Середземне море, біля узбережжя Африканського Рогу та у Сомалі й на Балканах). Розширення зон стабільності стало головною передумовою трансатлантичної безпеки. Звичайно, колективна оборона альянсу залишається головним його завданням, однак, поява нових викликів і

загроз, які виникають далеко за межами зони відповідальності НАТО, не можуть бути поза її увагою. Зокрема, тероризм, розповсюдження зброї масового знищення і проблема "країн-ізгоїв" становлять собою виклики, які неможливо подолати, виходячи лише з "територіального" розуміння безпеки. Проїшла переорієнтація НАТО з колективної оборони на колективну безпеку.

Нині найбільш ефективним інструментарієм подолання кризи на глобальному рівні є ресурси НАТО як воєнно-політичного блоку, та ресурси країн-членів і країн-партнерів в зоні відповідальності Альянсу та поза його межами. У співробітництві з НАТО об'єктивно зацікавлені ООН і ОБСЄ, оскільки Північноатлантичний блок є організацією, що має у своєму розпорядженні сили, готові й здатні до проведення військових операцій щодо запобігання і врегулювання конфліктів. Завдяки добре налагодженій системі комунікацій, досвіду проведення військових акцій, відпрацьованому в ході регулярних навчань і маневрів, розгалуженій системі інформації і тилового забезпечення, сили

НАТО можуть швидко зорієнтуватися в обстановці та вжити заходів щодо попередження конфлікту і запобігання його ескалації.

Подальші дослідження необхідно зосередити на вивченні проблем безпекового середовища, викликів і загроз сучасного світу трансформації збройних сил країн-членів Альянсу як інструменту реалізації воєнної політики держави, для врахування під час проведення реформ у Збройних Сил України в умовах агресії Росії проти України та зовнішнього політичного курсу України на інтеграцію до НАТО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В. Т. Шатун, С. П. Тимофєєв. Роль НАТО в запобіганні конфліктам у світі та протидії міжнародному тероризмові /В.Т. Шатун, С.П. Тимофєєв//Світова та європейська інтеграція: навч. посіб.—Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. - С. 38-40
2. The Alliance's New Strategic Concept, 07 Nov. 1991 - 08 Nov. 1991 Last updated 26-Oct-2009. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_23847.htm?selectedLocale=uk
3. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи. Навчальний посібник – Луцьк: ВНУ ім. Л. Українки, 2008. С. 122.
4. Final Communique of the Ministerial Meeting of the NAC (including the Oslo Decision on NATO support for peacekeeping activities under the responsibility of the OSCE). Oslo, 4 June 1992. - The NATO Handbook - Documentation. - NATO Office of Information and Press. 1999.
5. MC 327 – Definitions of Peace Support Operations. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.nato.int/cps/uk/natohq/publications.htm>
6. NATO doctrine for peace support operations: Bi-MNC directive. – North Atlantic Treaty Organization, 1995.
7. Стратегічна концепція Альянсу. – Брюссель.: Відділ інформації та преси НАТО, 1999.
8. NATO, Istanbul Summit. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/home.htm>
9. Операції та місії НАТО. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D1%82%D0%B0_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%97_%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E#cite_note-16
10. ОПЕРАЦІЇ НАТО, - Київ: Товариство “Знання” України, 2007. С. 17-18.
11. Ю. Власик. Миротворчі операції НАТО як інструмент підтримання миру та безпеки // КОМА, кореспонденція міжнародної аналітики Том 2. № 1. Весна 2014. С. 9.

Стаття надійшла до редакції 02.10.17

Тимошенко Р. И., д.воен.н., с.н.с.;

Федянович Д. Л., к.воен.н., с.н.с.;

Шпура Н. И., к.воен.н., с.н.с.;

Андриянова Н. Н.

Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Анализ практики проведения операций НАТО по поддержанию мира и безопасности

Резюме. В статье исследованы военно-политические аспекты участия НАТО в операциях за пределами альянса. Изучена хронология участия НАТО в международных операциях(миссиях), а также представлен практический аспект участия включая завершённые миссии и миссии, которые проводятся.

Ключевые слова: операции по поддержанию мира и безопасности, военная политика, безопасность, вооружённые силы, ООН, НАТО, ЕС.

R. Tymoshenko, Ds.M, senior researcher;

D. Fedyanovich, Ph.D, senior researcher;

M. Shpura, Ph.D, senior researcher;

N. Andriianova

Center for Military and Strategic Studies of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovsky, Kyiv

Analysis of NATO peacekeeping operations

Resume. This article examines military and political aspects of NATO participation in operations abroad. The chronology of NATO's participation in international operations is defined and the practical aspect of participation is presented, including the already completed missions and the ongoing ones.

Keywords: peacekeeping operations, military policy, security, armed forces, UN, NATO, EU.